

ГРАМАТИКА І СЛОВОТВІР СУЧАСНИХ СЛОВ'ЯНСЬКИХ МОВ

УДК 811.161.2'373.46:62

О. Б. Бурковська,

аспірант кафедри українського прикладного мовознавства
Львівського національного університету імені Івана Франка,

вул. Університетська, 1, м. Львів, 79602, Україна,

тел.: +0322394355,

olenochka444@ukr.net

СТРУКТУРНІ ТИПИ АНАЛІТИЧНИХ УКРАЇНСЬКИХ ТЕРМІНІВ ЛІСІВНИЦТВА

У статті здійснено аналіз структури аналітичних українських термінів лісівництва. Визначено структурні типи українських термінів лісівництва. З'ясовано, що в українській термінології лісівництва серед аналітичних термінів найбільшу кількість становлять двокомпонентні терміни. Встановлено структурні моделі двокомпонентних термінів української термінології лісівництва.

Ключові слова: термін, лісівництво, українська термінологія лісівництва, структурний тип, структурна модель.

Важливою умовою всебічного та детального дослідження термінологічних систем є здійснення аналізу структури термінів. У будові термінів галузевих термінологій можна простежити ті самі тенденції, які характерні для загальноживаних слів. Проте термінологічна лексика характеризується певними специфічними структурними ознаками. Вказуючи на специфіку термінологічного словотворення, відомий український термінолог Л. Симоненко зазначає, що, на відміну від загальномовного, воно має деякі особливості, пов'язані

насамперед із самою специфікою терміна як лексичної одиниці обмеженої сфери вживання. При термінологічному словотворенні простіше поєднуються запозичені та національні словотвірні елементи, спостерігається також зміна семантики загальномовних морфем [6, с. 62].

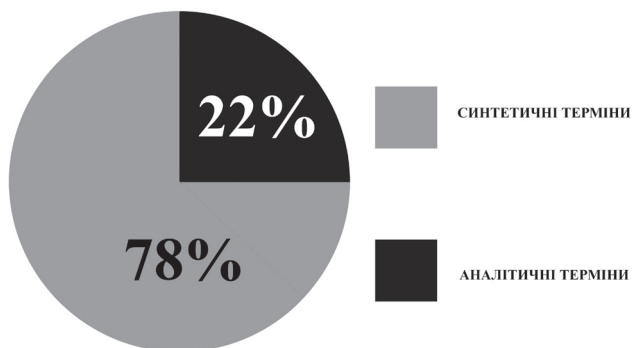
Питання структурної організації термінів окремих терміносистем у різних аспектах розглядають М. Богуцька, Т. Кияк, І. Кочан, А. Крижанівська, В. Марченко, В. Овчаренко, З. Сікорська та ін.

Мета статті – визначити структурні типи українських термінів лісівництва, здійснити аналіз структури аналітичних українських термінів лісівництва та встановити структурні моделі двокомпонентних термінів української термінології лісівництва.

Поповнення системи термінів різних галузей наук відбувається різними способами. Як зазначають термінознавці, „українська науково-технічна термінологія характеризується чотирма основними критеріями, що беруть участь у творенні нового терміна: 1) використання старої, наявної у мові назви для позначення певного наукового поняття; 2) використання іншомовних слів для найменування нових понять; 3) використання наявних у мові словотворчих моделей для творення нових назв; 4) використання словосполук для найменування наукових понять” [5, с. 160–161]. Процес збагачення галузевої термінології зумовлений багатьма чинниками, однак підпорядковується законам української мови й відбиває загальні тенденції творення термінів різних галузей науки й техніки.

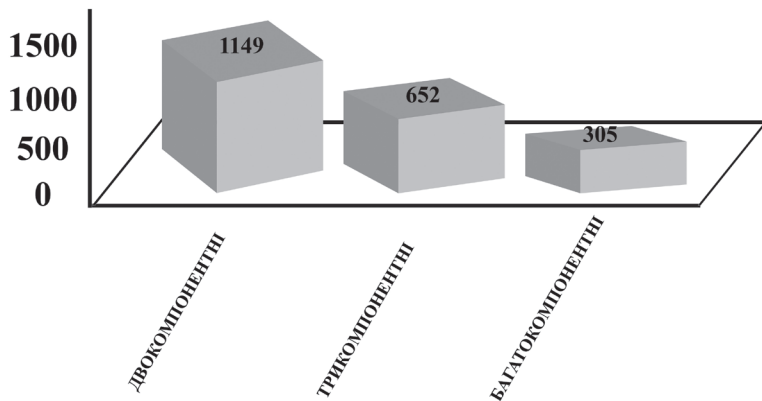
Українська терміносистема лісівництва (УТЛ) складається з термінологічних одиниць двох типів: синтетичних термінів (однокомпонентних термінів) та аналітичних термінів (дво-, три- та багатокомпонентних).

Кількість синтетичних термінів у терміносистемі лісівництва порівняно незначна (577 одиниць, або 22 % від загальної кількості досліджуваних термінів). Значно більшу кількість становлять аналітичні терміни (2106 одиниць, або 78 % від загальної кількості досліджуваних термінів) (див. діаграму 1).

Діаграма 1. Відсоткове співвідношення синтетичних і аналітичних термінів УТЛ

Аналітичний (синтаксичний) спосіб словотвору є одним із найпродуктивніших способів поповнення термінології лісівництва, результатом якого є складені терміни – синтаксичні конструкції, утворені „поєднанням двох чи більше повнозначних слів на основі підрядного або сурядного зв’язку” [2, с. 617]. Відповідно до кількісних показників складені терміни УТЛ можна поділити на двокомпонентні, трикомпонентні та багатокомпонентні, серед яких переважають двокомпонентні терміни (див. діаграму 2).

Діаграма 2. Кількісне співвідношення багатокомпонентних термінів лісівництва

Застосування комбінаторних методів вивчення термінологіки, зокрема моделювання, дає змогу виокремити структурні моделі термінів-словосполучень, які увиразнюють морфологічний склад компонентів, а також розташування елементів у зазначеному терміні [1, с. 63].

Двокомпонентні терміни УТЛ утворюються за такими структурними моделями (див. табл.1):

Структурні моделі двокомпонентних термінів УТЛ та їхні варіанти	Приклади	Кількість термінів
Adj + N	<i>аварійне дерево, бере- гозахисні ліси</i>	477
N + Adj	<i>акти лісові, база лісо- насінна</i>	455
N + N	<i>бонітет деревоста- ну, вітростійкість лісостану</i>	195
N + Prep + N	<i>лісосіка за стиглі- стю, очищення від сучків</i>	32
Всього		1149

Табл. 1. Структурні моделі аналітичних термінів лісівництва

Прикметник + іменник (Adj + N). У системі двокомпонентних термінів лісівництва за структурною моделлю прикметник + іменник (Adj + N) утворено 405 термінів, наприклад: *аварійне дерево, бере-гозахисні ліси, букетні посадки, буково-соснові ліси, вербові ліси, вибіркове рубання, високостовбурний ліс, ділова деревина, стиглодеревинна порода, широкосудинна деревина, ялиновий груд* та ін. У таких словосполученнях головним словом є іменник, а ознаку поняття, ним названого, позначає прикметник. На думку Д. Лотте, у термінології „сполучення прикметника з іменником є зручнішим, ніж сполучення

двох іменників” [4, с. 14].

Іменник + прикметник (N + Adj). У лексикографічних працях з лісівництва дуже часто зафіксовано терміносполучення, в яких атрибутивний компонент міститься в постпозиції, а терміни утворені за моделлю іменник + прикметник (N + Adj) (412 термінів), наприклад: *акти лісові, база лісонасінна, база лісосировинна, деревина абсолютно-суха, деревина вітряно-суха, узлісся багатоконпонентне, ядро несправжнє, ярусність надземна* та ін.

Нерідко ті самі терміни в різних термінографічних джерелах подано як конструкції, побудовані за різними структурними моделями: іменник + прикметник або прикметник + іменник. Такі структурні трансформації термінів спостерігаємо в межах тієї самої словникової статті, пор.: *деревостан пристигаючий і пристигаючий деревостан* [3, с. 100]; або в різних словникових статтях того самого лексикографічного джерела, пор: *вибіркові рубки* [3, с. 50] і *рубки вибіркові* [3, с. 329]; або в різних лексикографічних працях, пор.: *культури лісові* [3, с. 186] і *лісові культури* [7, с. 429].

У мовознавстві немає єдиного погляду щодо порядку компонентів у таких термінах. Дехто з дослідників вважає, що в науковій літературі нормою є постпозиція атрибута, а декотрі дотримуються думки, що порядок мовних одиниць у багатоконпонентних термінах має бути таким самим, як і в сполуках загальнолітературної мови (лише ускладнений дотриманням родо-видових відношень) [8, с. 163]. Невизначений порядок компонентів складених термінів не сприяє уніфікованості терміносистеми, руйнує її цілісність. Стійкість та непорушність компонентів терміносполучень сприяє унормованості термінології та надзвичайно полегшує процес пошуку відповідного терміна в лексикографічних працях.

Іменники та прикметники як компоненти терміносполучень характеризуються різними властивостями: 1) прикметник та іменник мають термінологічний характер, наприклад: *багатоярусний деревостан, березові ліси, болотні ліси, буковий груд, вегетативне поновлення, вегетативний деревостан, вільхові ліси, дубовий груд, дубово-соснові ліси* та ін.; 2) прикметник є терміном, а іменник – за-

гальноживаним словом, наприклад: *агротехнічні заходи, вегетаційний період, глеєві процеси, господарська частина, едафічна сітка, природний ряд, таксаційний опис* та ін.; 3) прикметник є загальноживаним словом, а іменник – терміном, наприклад: *багатоцільове лісокористування, безперервне лісовпорядкування, допоміжні дерева, мертва деревина, вторинна ксилема* та ін.

Іменник + іменник (N + N). За структурною моделлю іменник + іменник (N + N) утворено 175 термінів лісівництва. Залежно від відмінкової форми іменників терміни цієї структурної моделі мають різні модифікації: а) опорний іменник має форму називного відмінка однини, а залежний – родового відмінка однини, наприклад: *аерація ґрунту, аеровисівання лісу, анізотропія деревини, багатство ґрунту, біомаса лісостану, біостійкість деревини, бонітет деревостану, напрям лісосіки, омолодження підліску, поясність лісів, рубання лісу, стратифікація насіння, технологія підсочки, ярусність деревостану* тощо; або множини, наприклад: *варіанти едагонів, вимерзання сіянців, штабелювання лісоматеріалів* та ін. Компонентами таких конструкцій можуть бути не лише загальні, але й власні назви, наприклад: *рубки Каутца, рубки Корнаковського, рубки Кравчинського, рубки Лейбундута, рубки Філіпа, шкала Крафта*; б) опорний іменник має форму називного відмінка однини, а залежний – непрямого відмінка однини або множини з прийменниками *зі, про, на, за, в, для, від, проти*, наприклад: *вставка зі шпону, вчення про ліс, деревостан на корені, ділянка для лісозаготівлі, догляд за насадженнями, дренаж в меліорації, колода для стовпів, лісосіка за стиглістю, очищення від сучків, посадка на пень, стійкість проти стирання, тріщина в деревині* та ін.

Двокомпонентні терміносполучення лісівництва побудовані за моделями підрядного зв'язку між компонентами, зокрема таких його різновидів, як узгодження, наприклад: *вибіркове рубання, високостовбурний ліс, ділова деревина* та ін., та керування, наприклад: *вітростійкість лісостану, довжина лісосіки, елемент лісу* та ін. Серед двокомпонентних терміносполучень переважають структурні моделі, побудовані на узгодженні форм їхніх компонентів. Такі термінос-

получення більш зручні для використання, ніж терміносполучення, утворені на основі керування. Однак у системі термінів лісівництва поширені обидва види терміносполучень.

Отже, аналіз структури українських аналітичних термінів лісівництва засвідчив, що синтаксичний спосіб термінотворення є найбільш продуктивним для української терміносистеми лісівництва. Наявність великої кількості аналітичних терміносполучень зумовлена насамперед прагненням якнайточніше виразити суть наукового поняття. В УТЛ переважають двокомпонентні терміносполучення. Для цих аналітичних термінів характерна прозора мотивація, семантична цілісність, точність відбиття змісту поняття. Дослідження структурної організації термінів лісівництва дало змогу виявити структурні моделі терміносполучень УТЛ та констатувати потребу в унормуванні та стандартизації українських термінів лісівництва на сучасному етапі.

Список використаних джерел та літератури

1. Кияк Т. Р. Лингвистические аспекты терминоведения : учеб. пособие. / Т. Р. Кияк. – К. : УМК ВО, 1989. – 104 с.
2. Клименко Н. Словоскладання / Н. Клименко // Українська мова: енциклопедія. – 2-ге вид., випр. і доп. – К. : Українська енциклопедія імені М. Бажана, 2004. – 824 с.
3. Лісотехнічний термінологічний словник : український, російський, англійський / за ред. Ю. Ю. Туниці, В. О. Богуслаєва. – Львів : Піраміда, 2014. – 967 с.
4. Лотте Д. С. Основы построения научно-технической терминологии : вопросы теории и методики / Д. С. Лотте. – М. : АН СССР, 1961. – 158 с.
5. Панько Т. І. Українське термінознавство : Підручник / Т. І. Панько, І. М. Кочан, Г. П. Мацюк. – Львів : Світ, 1994. – 216 с.
6. Симоненко Л. О. Біологічна термінологія: формування та функціонування : Навч. посіб. для студ. природн. ф-тів / Л. О. Симоненко. – Умань : РВЦ „Софія”, 2006. – 104 с.
7. Українська енциклопедія лісівництва : у 2 т. / За ред. С. Генсірука. –

Львів : НВФ „Українські технології”, 1999. – Т. 1. – 464 с. ; 2007. – Т. 2. – 470 с.

8. Фецько І. Термінологія музейництва : формування, системно-структурна організація, термінотворення : Автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / І. Фецько. – Львів, 2015. – 20 с.

References

1. Kiyak T. R. *Lingvisticheskie aspekty terminovedeniya : ucheb. posob.* / T. R. Kiyak. – К. : УМК ВО, 1989. – 104 p.

2. Klymenko N. *Slovoskladannya* / N. Klymenko // *Ukrayins'ka mova: entsyklopediya*. – 2-he vyd., vypr. i dop. – К. : Ukrayins'ka entsyklopediya imeni M. Bazhana, 2004. – 824 p.

3. *Lisotekhnichnyy terminolohichnyy slovnyk : ukrayins'kyy, rosiys'kyy, anhliys'kyy / za red. Yu. Yu. Tunytsi, V. O. Bohuslayeva*. – L'viv : Piramida, 2014. – 967 p.

4. Lotte D. S. *Osnovy postroeniya nauchno-tekhnicheskoy terminologii : voprosy teorii i metodiki* / D. S. Lotte. – М. : АН СSSR, 1961. – 158 p.

5. Pan'ko T. I. *Ukrayins'ke terminoznavstvo : Pidruchnyk* / T. I. Pan'ko, I. M. Kochan, H. P. Matsyuk. – L'viv : Svit, 1994. – 216 p.

6. Symonenko L. O. *Biolohichna terminolohiya: formuvannya ta funktsionuvannya : Navch. posib. dlya stud. pryrodn. f-tiv* / L. O. Symonenko. – Uman' : RVTs „Sofiya”, 2006. – 104 p.

7. *Ukrayins'ka entsyklopediya lisivnytstva : u 2 t. / Za red. S. Hensiruka*. – L'viv : NVF „Ukrayins'ki tekhnolohiyi”, 1999. – Т. 1. – 464 с. ; 2007. – Т. 2. – 470 p.

8. Fetsko I. *Terminolohiya muzeynytstva : formuvannya, systemno-strukturna orhanizatsiya, terminotvorenniya* : Avtoref. dys. ... kand. filol. nauk : 10.02.01 / I. Fetsko. – L'viv, 2015. – 20 p.

Е. Б. Бурковская

СТРУКТУРНЫЕ ТИПЫ АНАЛИТИЧЕСКИХ УКРАИНСКИХ ТЕРМИНОВ ЛЕСОВОДСТВА

В статье осуществлен анализ структуры аналитических украинских терминов лесоводства. Определены структурные типы украинских терминов лесоводства. Выяснено, что в украинской терминологии лесоводства среди аналитических терминов наибольшее количество представляют двухкомпонентные термины. Установлены структурные модели двухкомпонентных терминов украинской терминологии лесоводства.

Ключевые слова: термин, лесоводство, украинская терминология лесоводства, структурный тип, структурная модель.

O. B. Burkovska,

Postgraduate,

Applied Linguistics Department

Ivan Franko National University of Lviv,

1, Universitets'ka Str., 79602, Lviv, Ukraine,

tel.: +0322394355,

olenochka444@ukr.net

STRUCTURAL TYPES OF UKRAINIAN ANALYTICAL FORESTRY TERMS

Summary

Purpose. It is the analysis of term structure that is a critically important condition for a comprehensive and detailed study of term systems. The purpose of the present article is to determine the structural types of Ukrainian forestry terms, to analyze the structural characteristics of Ukrainian analytical forestry terms, and to establish the structural models of two-component terms within Ukrainian forestry terminology. *Methodology.* The use of combinatorial methods of terminology studies, in particular, modeling, makes it possible to distinguish the structural models from phrasal terms that express the morphological composition of components, as

well as the location of elements in a given term. *Findings.* In the Ukrainian language, forestry terminology system consists of term units of two types: synthetic terms (one-word terms) and analytical terms (which combine several units in its composition). Ukrainian forestry terminology has the largest number of analytical terms. According to their quantitative composition, analytical forestry terms are divided into two-component, three-component and multi-component ones. Two-component phrases are the most numerous in the forestry terminology. *Practical value and results.* The study of the structural organization of the forestry terms has helped to identify the structural models of term combinations of the Ukrainian forestry terminology and to note the need for the regulation and standardization of the Ukrainian forestry terms at the structural level.

Key words: term, forestry, Ukrainian forestry terminology, structural type, structural model.

Надійшла до редакції 9.08.2017 р.